

Janusz Wojtycza

dr hab., prof. KAAFM, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
<https://orcid.org/0000-0002-5872-8403>

U źródeł dyscypliny nauk o bezpieczeństwie. Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej (Akademii Pedagogicznej) im. Komisji Edukacji Narodowej Krakowie w latach 1973–2007

Początki kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie

W roku akademickim 1973/1974 w Wyższej Szkole Pedagogicznej (WSP) w Krakowie rozpoczęto kształcenie nauczycieli na kierunku pedagogika w zakresie przysposobienia obronnego. W związku z tym powołano Zakład Wychowania Obronnego (ZWO) z kierownikiem płk. mgr. Bolesławem Smętkiem¹, wchodzący w skład Instytutu Nauk Pedagogicznych.

Powstanie Zakładu i kierunku poprzedziły prowadzone na Uczelni w latach 1955–1960 przez Studium Wojskowe WSP w Krakowie kursy dla nauczycieli tej specjalności, po których absolwenci składali egzaminy przed komisją

¹ Po nim od czerwca 1975 do czerwca 1980 r. kierownikiem Zakładu Wychowania Obronnego był ppłk mgr Zdzisław Ogonowski, zob. M. Balcerowiak, *Chronologia ważniejszych wydarzeń w działalności Zakładu Wychowania Obronnego WSP w Krakowie w latach 1973–1985*, [w:] *Studia pedagogiczne w zakresie wychowania obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie w latach 1973–1985*, red. S. Zabdyński, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 1987, s. 113–114.

kwalifikacyjno-egzaminacyjną dla nauczycieli przysposobienia wojskowego przy Ministerstwie Oświaty. Egzamin taki złożyło 650 nauczycieli z całej Polski².

Po ośmioletniej przerwie, dopiero w roku 1968 powołano w WSP w Krakowie Roczne Studium Przysposobienia Obronnego dla nauczycielek, absolwentek wyższych uczelni. Na zajęcia Studium przyjęto ok. 50 słuchaczek. W roku akademickim 1969/1970 odbył się drugi i ostatni kurs, następnie w roku 1970/1971 ministerstwo zawiesiło tę działalność³.

Równolegle z drugim kursem otwarto kierunek studiów geografia z przysposobieniem obronnym. Były to trzyletnie studia zawodowe (Wyższa Szkoła Nauczycielska). Początkowo w kształceniu studentów tego kierunku brali udział prawie wszyscy oficerowie Studium Wojskowego WSP, a w roku 1970 został w tym celu wydzielony zespół oficerów pod kierunkiem ppłk. mgr. Zdzisława Ogonowskiego. Zorganizowano wzorcową pracownię przysposobienia obronnego, wykonano wiele pomocy naukowych, udoskonalono system praktyk, zwłaszcza na obozach młodzieżowych. Łącznie studia dzienne zawodowe w zakresie geografii z wychowaniem obronnym, prowadzone w latach 1969/1970–1974/1975, ukończyło 207 absolwentów⁴.

Powołanie i pierwsze lata działalności Zakładu Wychowania Obronnego (1973–1977)

W roku 1973 nastąpił powrót do jednolitych studiów magisterskich czteroletnich dziennych i zaocznych. Równocześnie wstrzymano nabór na studia trzyletnie zawodowe⁵. Wówczas właśnie otwarto studia na kierunku pedagogika w zakresie przysposobienia obronnego. W skład kadry ZWO weszli pracownicy wojskowi z kierownikiem Zakładu płk. mgr. Bolesławem Smętkiem oraz pracownicy cywilni: dr Marian Śnieżyński – później prof. zw. dr hab., dr Irena Isterewicz – później doc. dr hab. i mgr Oktawian Berezowski – później dr.⁶

² Z. Ogonowski, B. Pędzik, *Studium Wojskowe*, [w:] *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w latach 1961–1971. Główne kierunki działalności dydaktycznej i naukowej*, red. Z. Tabaka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 1973, s. 287–288. Por. S. Zabdyrski, *Powstanie i rozwój studiów nauczycielskich przysposobienia obronnego*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1988, s. 101.

³ Z. Ogonowski, B. Pędzik, *op. cit.*, s. 289–290.

⁴ *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*, red. Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1981, s. 321, 352–353. Por. S. Zabdyrski, *op. cit.*, s. 337. Szerzej: J. Wojtycza, *Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej i Akademii Pedagogicznej*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*” 2005, vol. 24: „*Studia ad Educationem Defensoriam Pertinentia I*”, s. 9–11.

⁵ *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w 40. roku działalności*, oprac. F. Kiryk, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1986, s. 143.

⁶ Zarządzenie Rektora (Nr RS-02/122/74) z dnia 1 stycznia 1974 r. dot. powołania Zakładu Wychowania Obronnego w ramach Instytutu Nauk Pedagogicznych WSP w Krakowie, [w:]

Plan czteroletnich dziennych studiów na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego obejmował 34 przedmioty o łącznym wymiarze 3000 godzin⁷. Z tego na przedmioty kierunkowe przeznaczono 2400 godzin, na przedmioty specjalistyczne – wychowanie obronne – 600 godzin. Niewielką liczbę godzin przeznaczonych początkowo na przygotowanie specjalistyczne uzupełniono następnie praktykami pedagogicznymi, podporządkowanymi celom dydaktyki przysposobienia obronnego⁸.

Rozwinięty w latach 1974–1977 program praktyk stał się istotną formą kształtowania u studentów umiejętności dydaktyczno-wychowawczych. Duże znacznie w rozwijaniu ich umiejętności społecznego działania miały obozy, odbywające się od 1976 r. w Bieszczadach w ramach harcerskiej operacji „Bieszczady-40”⁹. Ogółem czteroletnie studia dzienne magisterskie na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego ukończyło 294 absolwentów¹⁰.

Zakład Wychowania Obronnego w latach 1977–2000

W latach 1977–1980 model kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego ulegał istotnym zmianom. Do najważniejszych należały: opracowanie i wdrożenie nowego programu kształcenia specjalistycznego, znaczne zmniejszenie liczby studiujących, będące wynikiem decyzji Ministerstwa Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki (MNSWiT) o zmniejszeniu limitów przyjęć do 40% stanu poprzedniego, doskonalenie systemu selekcji kandydatów na studia tak, aby trafiały na nie osoby posiadające pewien zasób doświadczeń z pracy w LOK czy ZHP, wprowadzenie nowych przedmiotów, np. metodyki wychowania w ZHP. Nie powiodły się próby zwiększenia liczby godzin przeznaczonych na przedmioty specjalistyczne. Przeciwnie – w 1981 r. Departament Studiów MNSWiT zmniejszył liczbę godzin przeznaczonych na przedmioty obronne do 450 godzin, tj. 15% dotychczasowego wymiaru. Doprowadziło to do opracowania nowego programu studiów i zmiany nazwy kierunku na „wychowanie obronne”¹¹.

Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1946–1981), cz. 1, red. Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1982, s. 145–146.

⁷ *Program nauczania. Przedmioty z zakresu wychowania obronnego. Kierunek: pedagogika. Specjalność: pedagogika w zakresie wychowania obronnego. Jednolite studia magisterskie dzienne*, MNSWiT, Warszawa 1974, s. 8.

⁸ S. Zabdyrski, *op. cit.*, s. 134.

⁹ *Ibidem*, s. 136. Do 1984 r. 19 studentów ZWO zostało nagrodzonych za wyróżniający się udział w operacji przyznawaną przez wojewodę przemyskiego odznaką „Zasłużonego Bieszczadom”, zob. M. Balcerowiak, *op. cit.*, s. 114.

¹⁰ J. Wojtycza, *Kształcenie nauczycieli...*, s. 12.

¹¹ S. Zabdyrski, *op. cit.*, s. 139–140.

W 1973 r. powołano także dwuletnie studia dzienne i zaoczne magisterskie na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego dla absolwentów studiów pierwszego stopnia ukończonych na kierunkach dwuprzedmiotowych, oraz czteroletnie studia magisterskie zaoczne na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego dla nauczycieli przysposobienia obronnego nieposiadających wykształcenia akademickiego¹².

Zdecydowaną większość (ponad 80%) studiujących na studiach czteroletnich, zwłaszcza po 1977 r., stanowili czynni nauczyciele przysposobienia obronnego o co najmniej kilkuletnim stażu pracy w zawodzie i nauczający wyłącznie lub głównie przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych. Z czasem ich liczba uległa zmniejszeniu. Pozostałą część studentów stanowili oficerowie zawodowi, głównie wykładowcy kierunków wojskowych na uczelniach, pracownicy zespołów ds. obronnych w kuratoriach oraz pracownicy instytucji paramilitarnych. Pod koniec lat siedemdziesiątych coraz więcej było nauczycieli szkół podstawowych, uzupełniających jedynie pensum godzinami przysposobienia obronnego. Na studiach dwuletnich dominowali absolwenci kierunku geografia z przysposobieniem obronnym – ludzie młodzi, głównie kobiety¹³.

Program czteroletnich studiów zaocznych obejmował bloki: przedmiotów społeczno-politycznych i filozoficznych w wymiarze 60 godzin oraz przedmiotów kierunkowych – 735 godzin, co stanowiło prawie 85% ogólnej liczby godzin zajęć. Nadto 20 godzin przeznaczono na nadobowiązkowy lektorat języków obcych. Należy jednak zaznaczyć, że pod pojęciem przedmiotów kierunkowych umieszczono zarówno przedmioty specjalizacyjne, jak i pedagogiczno-psychologiczne. Na przedmioty specjalizacyjne przypadało zaledwie 195 godzin, tj. ok. 22% czasu wszystkich zajęć. Nie sprzyjało to dobremu przygotowaniu nauczycieli przysposobienia obronnego, choć z drugiej strony szerokie potraktowanie przedmiotów pedagogiczno-psychologicznych znacznie poszerzało merytoryczne kompetencje absolwentów. Początkowo wady programu nie wpływały w sposób istotny na rezultaty kształcenia, bowiem większość słuchaczy stanowili doświadczeni nauczyciele przysposobienia obronnego. Jednak z czasem, kiedy zwiększyła się liczba osób o niższych kwalifikacjach, stało się to widoczne i spowodowało konieczność zmian programowych i organizacyjnych, dokonanych w 1983 r. Łącznie czteroletnie studia zaoczne na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego ukończyło 412 osób¹⁴.

Na układzie i treściach programów studiów dwuletnich zaważyło również związane specjalizacji z pedagogiką. Uznano, że słuchacze mają już gruntowną wiedzę merytoryczną, uzyskaną na studiach pierwszego stopnia – w związku z tym przedmioty kierunkowe ograniczono do minimum, a po dwóch latach w ogóle skreślono

¹² *Ibidem*, s. 140–141.

¹³ J. Wojtycza, *Kształcenie nauczycieli...*, s. 13.

¹⁴ *Ibidem*, s. 13–14.

je z programu studiów¹⁵. Nie było to korzystne, zwłaszcza, że słuchaczami byli ludzie młodzi, bez praktyki w zawodzie nauczyciela. Studia te organizacyjnie włączono do Instytutu Nauk Pedagogicznych i kadra Zakładu Wychowania Obronnego nie miała wpływu na organizację procesu kształcenia¹⁶. Łącznie dwuletnie studia magisterskie na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego ukończyło 277 absolwentów, w tym 63 w trybie dziennym i 214 w trybie zaocznym¹⁷.

W kwietniu 1980 r. kierownikiem Zakładu Wychowania Obronnego mianowany został ppłk dr Stefan Zabdyrski¹⁸. W roku akademickim 1981/1982 uruchomiono studia podyplomowe dla absolwentów kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego. Stwierdzono, że ok. 60% treści programowych uległo zmianie, dlatego na studia rekrutowano absolwentów, którzy ukończyli studia przed kilku laty. W pierwszym roku zrekrutowano ok. 30 słuchaczy. Studia trwały dwa semestry; w ciągu 230 godzin realizowanych było osiem przedmiotów, za podstawową uznano problematykę wynikającą z potrzeb praktyki szkolnej. Najważniejsze miejsce zajmowała dydaktyka przysposobienia obronnego w wymiarze 70 godzin (znaczną część zajęć prowadzono w szkole ćwiczeń), na pozostałe przedmioty przeznaczono po 20–30 godzin zajęć¹⁹.

W styczniu 1982 r. Instytut Nauk Pedagogicznych został rozwiązany, a w jego miejsce powstały samodzielne jednostki – wśród nich Samodzielny Zakład Pedagogiki z Wychowaniem Obronnym²⁰. Jeszcze w październiku tego

¹⁵ Program nauczania przedmiotów specjalizacyjnych obejmował na studiach dwuletnich dziennych 420 godz., a na studiach zaocznych – 60 godz., zob. *Dwuletnie studia magisterskie dzienne dla absolwentów WSN, MNSWiT*, Warszawa 1974, s. 1; W. Kondrat, *Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego na studiach zaocznych*, [w:] *Studia pedagogiczne w zakresie wychowania obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej...*, op. cit., s. 97–105.

¹⁶ *Dwuletnie studia magisterskie zaoczne dla absolwentów WSN, MNSWiT*, Warszawa 1974, [za:] S. Zabdyrski, op. cit., s. 145, 148.

¹⁷ A. Stegienko, *Materiały i dokumenty*, [w:] *Studia pedagogiczne w zakresie wychowania obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej...*, s. 123.

¹⁸ Stefan Zabdyrski (1931–2012), doktor historii, mianowany docentem w 1984 r., członek Zespołu Wychowania Obronnego Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN oraz komisji programów szkolnych przysposobienia obronnego Instytutu Programów Szkolnych w Warszawie, zob. *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w 40. roku działalności*, op. cit., s. 65.

¹⁹ S. Zabdyrski, J. Ziarkowski, *Studia podyplomowe wychowania obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, „Przysposobienie Obronne w Szkole” 1982, nr 2, s. 140–147.

²⁰ Zarządzenie Rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (Nr R-1/82) z dnia 4 stycznia 1982 r. w sprawie zmian organizacyjnych Uczelni; Zarządzenie Dziekana Wydziału Humanistycznego (Nr 2/WH/82) z dnia 5 stycznia 1982 r. w sprawie przyporządkowania personalnego pracowników Instytutu Nauk Pedagogicznych, [w:] *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, cz. 3., oprac. J. Krukowski, Z. Ruta, Kraków 1996, s. 13, 15–16.

samego roku została przywrócona poprzednia nazwa zakładu: Zakład Wychowania Obronnego²¹.

W dniach 14–15 maja 1982 r. ZWO był organizatorem pierwszej konferencji naukowej nt. modyfikacji studiów dla nauczycieli przysposobienia obronnego. W obradach uczestniczyli przedstawiciele Rady Naukowej MON, ministerstw Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Oświaty i Wychowania, Zespołu Wychowania Obronnego Komisji Nauk Pedagogicznych PAN oraz licznych środowisk naukowych z całego kraju²².

W roku 1982/1983 wprowadzono pięcioletnie magisterskie studia stacjonarne na kierunku wychowanie obronne. Równocześnie były prowadzone studia podyplomowe dwusemestralne (w latach następnych – trzysemestralne) dla nauczycieli wychowania obronnego. W roku 1983/1984 rozpoczęto także pięcioletnie magisterskie studia zaoczne na kierunku wychowanie obronne. Studia te zastąpiły czteroletnie studia na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego²³.

Program studiów na studiach dziennych i zaocznych przewidywał realizację treści zawartych w dwu blokach przedmiotowych: ogólnopedagogicznym i specjalistycznym (kierunkowym). Większość przedmiotów bloku kierunkowego miała charakter praktyczny i metodyczny. Zasadniczą rolę w przygotowaniu studentów do pracy w charakterze nauczycieli przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych przyznano dydaktyce przysposobienia obronnego i praktyce pedagogicznej realizowanej w szkołach. Przygotowano i wydano drukiem szczegółowe programy kształcenia na studiach dziennych i zaocznych²⁴. Łącznie na przedmioty tego bloku przewidziano na studiach dziennych 915, a na studiach zaocznych – 440 godzin²⁵.

²¹ Zarządzenie Rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (Nr R-11/82) z dnia 20 października 1982 r. w sprawie zmiany nazwy Samodzielnego Zakładu Pedagogiki z Wychowaniem Obronnym, [w:] *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, op. cit., Kraków 1996, s. 23.

²² M. Balcerowiak, op. cit., s. 116. Por. *Modyfikacja studiów nauczycieli przysposobienia obronnego. Materiały z I krajowej konferencji naukowej (14–15 maja 1982)*, red. J. Ziarkowski, Kraków 1984.

²³ M. Balcerowiak, op. cit., s. 116–117.

²⁴ *Program kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego. Kierunek studiów – wychowanie obronne (Jednolite studia magisterskie dzienne w Zakładach Wychowania Obronnego w Bydgoszczy i Krakowie)*, red. B. Lewczuk, S. Zabdyński, Warszawa 1985; *Program kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego. Kierunek studiów – wychowanie obronne (Jednolite studia magisterskie zaoczne w Zakładach Wychowania Obronnego w Bydgoszczy i Krakowie)*, red. B. Lewczuk, J. Ignatiuk, Warszawa 1986.

²⁵ *Program kształcenia nauczycieli... (Jednolite studia magisterskie dzienne w Zakładach Wychowania Obronnego w Bydgoszczy i Krakowie)*, 1985, op. cit., s. 7; *Program kształcenia nauczycieli... (Jednolite studia magisterskie zaoczne w Zakładach Wychowania Obronnego w Bydgoszczy i Krakowie)*, 1986, op. cit., s. 5.

Studia podyplomowe wychowania obronnego, trwające trzy semestry, były przeznaczone dla czynnych nauczycieli z wyższym wykształceniem, nauczających przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych, a nieposiadających przygotowania specjalistycznego uzyskanego poprzez ukończenie studiów wyższych na kierunku pedagogika w zakresie wychowania obronnego lub wychowanie obronne. W wyjątkowych przypadkach mogli być na nie przyjmowani również wykładowcy przedmiotów obronnych studiów wojskowych szkół wyższych. Naboru kandydatów dokonywały zespoły ds. obronnych kuratoriów oświaty i wychowania zgodnie z limitami ustalonymi przez Departament Spraw Obronnych MEN²⁶. Łącznie z seminarium dyplomowym studium podyplomowe obejmowało 560 godzin zajęć²⁷.

W roku 1987 zmieniono nazwę kierunku studiów na „pedagogika w zakresie specjalności wychowanie obronne”²⁸.

W dniach 23–24 września 1988 r. odbyła się konferencja naukowa „Stan i przyszłość kształcenia w zakresie przysposobienia obronnego”, zorganizowana przez ZWO. W konferencji uczestniczyło 120 osób. Wygłoszono sześć referatów w sesji plenarnej, a w sekcjach problemowych przedstawiono 27 referatów, komunikatów i sprawozdań²⁹.

Od września 1989 r. obowiązki kierownika ZWO pełnił płk doc. dr hab. Paweł Tyrała, później prof. dr hab., a od czerwca 1991 r. – ppłk doc. dr hab. Sławomir Mazur, obecnie płk. (r.) prof. dr hab.³⁰.

Z dniem 1 lipca 1991 r. Samodzielny Zakład Wychowania Obronnego³¹ uległ likwidacji, a w jego miejsce został utworzony Zakład Wychowania Obronnego w Katedrze Pedagogiki. Zakład prowadził w tym czasie pięcioletnie studia dzienne i zaoczne na kierunku pedagogika w zakresie specjalności wychowanie obronne. W związku z przeobrażeniami oświatowymi i społeczno-politycznymi w kraju i brakiem unormowań prawnych funkcjonowania w szkołach przedmiotu

²⁶ *Dwuletnie studium podyplomowe wychowania obronnego. Założenia organizacyjne i program nauczania*, oprac. S. Zabdyrski, Kraków 1988, s. 5.

²⁷ *Ibidem*, s. 10.

²⁸ S. Mazur, *Przygotowanie do zawodu nauczycieli PO w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej*, „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1993, nr 2, s. 114.

²⁹ J. Wojtycza, *Działalność Zakładu Wychowania Obronnego i Katedry Edukacji Obronnej w latach 1974–2007*, „Konspekt” 2007, nr 2, s. 16. Por. R. Wroński, *Ogólnopolska konferencja naukowa na temat „Stan i przyszłość kształcenia w zakresie przysposobienia obronnego” Kraków, WSP, 23–24 września 1988*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1990, z. 132, s. 133–142.

³⁰ Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,teczka personalna płka doc. dra hab. Pawła Tyrały.

³¹ Zarządzenie Rektora WSP w Krakowie Nr R-11/91 z 19 VI 1991 r. w sprawie zmian w strukturze organizacyjnej Uczelni, [w:] *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996, op. cit.*, s. 52.

przypodobienie obronne od roku 1991/1992 została wstrzymana rekrutacja na ten kierunek. Ostatni absolwenci opuścili uczelnię w czerwcu 1995 r.³².

Minister Edukacji Narodowej 16 stycznia 1992 r. podjął decyzję o utworzeniu w strukturze WSP w Krakowie Wydziału Pedagogicznego, w skład którego weszła Katedra Pedagogiki, w tym Zakład Wychowania Obronnego. Wydział podjął działalność organizacyjną z dniem 15 kwietnia 1992 r., a dydaktyczną – 1 września 1992 r.³³.

W roku 1993/1994 otwarto trzyletnie zaoczne studia zawodowe na kierunku pedagogika w zakresie specjalności wychowanie obronne. Następnie w lutym 1994 r. zorganizowano 2,5-letnie studia magisterskie w zakresie pedagogiki z wychowaniem obronnym dla oficerów wojska polskiego i straży pożarnej. W pierwszym roku studia na tym kierunku podjęło 30 osób. W czasie kolejnej rekrutacji na początku 1995 r. przyjęto 50 osób. Ponowne otwarcie pięcioletnich studiów dziennych na kierunku pedagogika z wychowaniem obronnym nastąpiło w roku akademickim 1994/1995 (przyjęto 30 kandydatów³⁴). W roku 1997/1998 otwarto dwuletnie magisterskie zaoczne studia uzupełniające.

Od września 1994 r. Zakładem Wychowania Obronnego, a następnie Katedrą Edukacji Obronnej, kierował dr inż. Waldemar Kozaczyński³⁵. W 1995/1996 siedzibą Wydziału Pedagogicznego stał się budynek przy ul. Ingardena 4 w Krakowie, gdzie również znalazł się Zakład Wychowania Obronnego³⁶. Wpłynęło to na znaczną poprawę warunków nauczania.

W roku 1995/1996 zostały utworzone studia podyplomowe „Wychowanie Obronne”, noszące od roku 2001/2002 nazwę „Edukacja dla bezpieczeństwa”. Trwające początkowo trzy semestry (od roku 1999/2000 – dwa semestry), miały na celu przygotowanie czynnych nauczycieli posiadających stopień magistra innych specjalności do prowadzenia wychowania obronnego jako drugiego przedmiotu nauczania. Zajęcia obejmowały początkowo 330 godzin. W pierwszym roku na studia

³² S. Mazur, *op. cit.*, s. 115; *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, red. Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1996, s. 128–129; J. Wojtycza, *Działalność Zakładu...*, s. 17.

³³ Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej (Nr 1) z 16 I 1992 r. w sprawie zmiany struktury organizacyjnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, [w:] *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, *op. cit.*, s. 53–54; *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, *op. cit.*, s. 11.

³⁴ *Ibidem*, s. 129–130. W opracowaniu podano rok 1995/1996, natomiast rok 1994/1995 przyjęto za *Sprawozdaniem z działalności Zakładu Wychowania Obronnego Katedry Pedagogiki w roku akademickim 1994/95*.

³⁵ *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, *op. cit.*, s. 131.

³⁶ Decyzja Rektora WSP w Krakowie Nr 1/95 z 25 I 1995 r. w sprawie zagospodarowania budynku przy ul. Ingardena 4 po wykonaniu nadbudowy, [za:] *ibidem*, s. 143.

przyjęto 20 osób. Roczne studia podyplomowe zorganizowano w celu umożliwienia odnowienia, uzupełnienia i rozszerzenia wiedzy nauczycielom prowadzącym przedmiot przysposobienie obronne. Kierownikiem studiów podyplomowych jest dr Ryszard Wroński³⁷.

W dniach 29–30 września obradowała Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Edukacja obronna na przełomie wieków”, zorganizowana w ramach podsumowania badań statutowych prowadzonych pod kierownictwem dr. Ryszarda Wrońskiego. Dorobek konferencji został opublikowany w formie książkowej³⁸.

W roku 1999/2000 wprowadzono pięcioletnie stacjonarne studia magisterskie na kierunku pedagogika z wychowaniem obronnym i wychowaniem fizycznym. W roku 2002/2003 studia zakończyli ostatni absolwenci pięcioletnich studiów stacjonarnych na kierunku pedagogika – specjalność wychowanie obronne (łącznie 309 osób) oraz 2,5-letnich studiów magisterskich dla absolwentów wyższych szkół oficerskich (łącznie 177 osób)³⁹.

Działalność Katedry Edukacji Obronnej (2000–2007)

Z dniem 1 września 2000 r. dotychczasowa Katedra Pedagogiki została przekształcona w Instytut Nauk o Wychowaniu, a Zakład Wychowania Obronnego – wchodzącą w jego skład Katedrę Edukacji Obronnej⁴⁰.

Od grudnia 2001 r. funkcję kierownika Katedry Edukacji Obronnej pełnił dr hab. Zbigniew Kwiasowski, prof. AP. W 2002/2003 pracę w Katedrze Edukacji Obronnej podjął dr hab. (później prof. zw.) Stanisław Sterkowicz (1951–2018), prof. AWF w Krakowie. W tym czasie na kierunku studiowało 218 studentów stacjonarnych, 107 studentów zaocznych studiów magisterskich, 140 studentów zaocznych studiów zawodowych (licencjackich) i 35 słuchaczy studium podyplomowego⁴¹. Z dniem 2 listopada 2003 r. Rektor Akademii Pedagogicznej⁴² powierzył

³⁷ R. Wroński, *Studia podyplomowe: wychowanie obronne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie*, „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1997, nr 2, s. 107–108. Por. A. Wieczorek, *Reminiscencje ze Studiów Podyplomowych „Wychowanie Obronne” w Krakowie*, „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1998, nr 3, s. 177–178.

³⁸ *Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w ramach badań statutowych w WSP w Krakowie w dniach 29–30 września 1998 roku*, red. R. Stepiń, R. Wroński, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1999. Zob. R. Wroński, *Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków”*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1999, z. 200, s. 153–155.

³⁹ J. Wojtycza, *Działalność Zakładu...*, s. 17.

⁴⁰ Idem, *Kształcenie nauczycieli...*, s. 22.

⁴¹ Dane uzyskane z Dziekanatu Wydziału Pedagogicznego Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Stan na 16 października 2003 r.

⁴² Nazwa WSP została 1 października 1999 r. zmieniona na „Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie”.

Katedrze Edukacji Obronnej prowadzenie szkolenia studentów w zakresie przysposobienia obronnego.

W dniu 27 listopada 2003 r. odbyła się uroczysta sesja naukowa z okazji 30-lecia kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego w Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, a w dniach 17 i 18 listopada 2005 r. – zorganizowana przez Katedrę V Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w polskich uczelniach – stan obecny i perspektywy”, której dorobek został opublikowany w formie książki⁴³.

Z dniem 1 września 2005 r. Katedra stała się samodzielną jednostką organizacyjną Wydziału Pedagogicznego składającą się z dwóch zakładów: Zakładu Wychowania Obronnego kierowanego przez dr. hab. Tomasza Biedronia, prof. AP, oraz Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego kierowanego przez dr. hab. Bogdana Tarsiuka, prof. AP.

W roku akademickim 2006/2007 powołano do życia studia podyplomowe „Bezpieczeństwo Publiczne i Zarządzanie Kryzysowe”, kierowane przez dr. Janusza Wojtyczę⁴⁴ (obecnie dr hab., prof. KAAFM).

Podsumowanie

Na przestrzeni ponad trzydziestolecia kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej (Akademii Pedagogicznej) im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie nastąpiły znaczne zmiany w formach tego kształcenia. Rozwinął się samodzielny kierunek studiów, przygotowujący nauczycieli do prowadzenia zajęć w tym zakresie na studiach stacjonarnych, zaocznych i podyplomowych. Zmiany te były wynikiem ewolucji systemu szkolnego, a potem także przemian społeczno-politycznych w kraju. Absolwenci kierunku, których łączna liczba znacznie przekroczyła dwa tysiące, zasilili kadry resortu oświaty, obejmując nie tylko stanowiska nauczycieli przysposobienia obronnego, ale często także dyrektorów szkół. Inni podjęli pracę w służbach mundurowych. Wreszcie liczna grupa absolwentów studiów zaocznych i podyplomowych uzyskała dodatkowe kwalifikacje i poszerzyła swoją wiedzę. Proces doskonalenia form i metod kształcenia trwa nadal, co świadczy o żywotności kierunku i o tym, że jego absolwenci są nadal potrzebni i oczekiwani w szkołach i instytucjach związanych z obronnością państwa. Potwierdza to co roku liczba kandydatów i studentów.

Równolegle do rozwoju studiów następował rozwój jednostki prowadzącej kierunek. Z powołanego w 1974 r. zakładu powstała Katedra Edukacji Obronnej, zatrudniająca pięciu samodzielnych pracowników nauki. Ponadto pracownikami

⁴³ *Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w polskich uczelniach. Stan obecny i perspektywy*, red. Z. Kwiasowski, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2007.

⁴⁴ J. Wojtycza, *Działalność Zakładu...*, s. 17–18.

Zakładu Wychowania Obronnego byli późniejsi profesorowie: prof. dr hab. Sławomir M. Mazur, prof. dr hab. Bronisław Siemieniecki, prof. dr hab. Marian Śnieżyński i prof. dr hab. Paweł Tyrała (1940–2013). Dorobek naukowy Zakładu Wychowania Obronnego, obok podobnego zakładu w strukturze Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, w kolejnych latach stał się bazą do powstania dyscypliny nauk o bezpieczeństwie⁴⁵.

Bibliografia

- Archiwum Akademii Pedagogicznej w Krakowie,teczka personalna płka doc. dra hab. Pawła Tyrały.
- Dwuletnie studia magisterskie dzienne dla absolwentów WSN, MNSWiT, Warszawa 1974.*
- Dwuletnie studia magisterskie zaoczne dla absolwentów WSN, MNSWiT, Warszawa 1974.*
- Dwuletnie studium podyplomowe wychowania obronnego. Założenia organizacyjne i program nauczania*, oprac. S. Zabdyrski, Kraków 1988.
- Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w ramach badań statutowych w WSP w Krakowie w dniach 29–30 września 1998 roku*, red. R. Stępień, R. Wroński, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1999.
- Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w polskich uczelniach. Stan obecny i perspektywy*, red. Z. Kwiasowski, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2007.
- Mazur S., *Przygotowanie do zawodu nauczycieli PO w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej*, „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1993, nr 2, s. 112–115.
- Modyfikacja studiów nauczycieli przysposobienia obronnego. Materiały z I krajowej konferencji naukowej (14–15 maja 1982)*, red. J. Ziarkowski, Kraków 1984.
- Program kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego. Kierunek studiów – wychowanie obronne (Jednolite studia magisterskie dzienne w Zakładach Wychowania Obronnego w Bydgoszczy i Krakowie)*, red. B. Lewczuk, S. Zabdyrski, Warszawa 1985.
- Program kształcenia nauczycieli przysposobienia obronnego. Kierunek studiów – wychowanie obronne (Jednolite studia magisterskie zaoczne w Zakładach Wychowania Obronnego w Bydgoszczy i Krakowie)*, red. B. Lewczuk, J. Ignatiuk, Warszawa 1986.
- Program nauczania. Przedmioty z zakresu wychowania obronnego. Kierunek: pedagogika. Specjalność: pedagogika w zakresie wychowania obronnego. Jednolite studia magisterskie dzienne*, MNSWiT, Warszawa 1974.
- Sprawozdanie z działalności Zakładu Wychowania Obronnego Katedry Pedagogiki w roku akademickim 1994/95.*
- Studia pedagogiczne w zakresie wychowania obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie w latach 1973–1985*, red. S. Zabdyrski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 1987.
- Wieczorek A., *Reminiscencje ze Studiów Podyplomowych „Wychowanie Obronne” w Krakowie*, „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1998, nr 3, s. 177–178.

⁴⁵ Formalnie dyscyplina została wydzielona w ramach dziedziny nauk społecznych Uchwałą Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniającą uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, M.P. z 2011 r., nr 14, poz. 149.

- Wojtycza J., *Działalność Zakładu Wychowania Obronnego i Katedry Edukacji Obronnej w latach 1974–2007*, „Konspekt” 2007, nr 2, s. 14–18.
- Wojtycza J., *Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej i Akademii Pedagogicznej*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2005, vol. 24: „Studia ad Educationem Defensoriam Pertinentia I”, s. 9–24.
- Wroński R., *Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków”*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1999, z. 200, s. 153–155.
- Wroński R., *Ogólnopolska konferencja naukowa na temat „Stan i przyszłość kształcenia w zakresie przysposobienia obronnego”* Kraków, WSP, 23–24 września 1988, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1990, z. 132, s. 133–142.
- Wroński R., *Studia podyplomowe: wychowanie obronne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie*, „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1997, nr 2, s. 107–110.
- Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w 40. roku działalności*, oprac. F. Kiryk, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1986.
- Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*, red. Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1981.
- Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, red. Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1996.
- Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w latach 1961–1971. Główne kierunki działalności dydaktycznej i naukowej*, red. Z. Tabaka, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 1973.
- Zabdyński S., *Powstanie i rozwój studiów nauczycielskich przysposobienia obronnego*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1988.
- Zabdyński S., Ziarkowski J., *Studia podyplomowe wychowania obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, „Przysposobienie Obronne w Szkole” 1982, nr 2, s. 140–147.
- Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1946–1981)*, cz. 1, oprac. Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1982.
- Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, cz. 3, oprac. J. Krukowski, Z. Ruta, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1996.

U źródeł dyscypliny nauk o bezpieczeństwie. Kształcenie nauczycieli przysposobienia obronnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej (Akademii Pedagogicznej) im. Komisji Edukacji Narodowej Krakowie w latach 1973–2007 Streszczenie

Artykuł prezentuje powstanie i rozwój Zakładu Wychowania Obronnego Wyższej Szkoły Pedagogicznej (od 1999 r. – Akademii Pedagogicznej) im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, którego działalność naukowa przyczyniła się do powstania dyscypliny nauk o bezpieczeństwie. Zakład powstał w 1973 r. i wchodził w skład Instytutu Nauk Pedagogicznych WSP. Działalność zakończył w 2000 r., w momencie przekształcenia w Katedrę Edukacji Obronnej. Wykształcił liczne grono absolwentów i obok podobnego zakładu w strukturze Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy rozwijał badania naukowe w obszarze nauk o bezpieczeństwie. W składzie kadry Zakładu pracowali późniejsi profesorowie: prof. dr hab. Sławomir M. Mazur, prof. dr hab. Bronisław Siemieniecki, prof. dr hab. Marian Śnieżyński i prof. dr hab. Paweł Tyrała (1940–2013).

Słowa kluczowe: nauki o bezpieczeństwie, kształcenie studentów, Zakład Wychowania Obronnego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie

Tracing back the roots of security studies: the education of civil defence course teachers at the National Higher Teacher Training College (Pedagogical University) of Krakow in the years 1973–2007

Abstract

The article presents the establishment and development of the Department of Defense Education of the National Higher Teacher Training College (from 1999 on: Pedagogical University) in Krakow, whose scientific activity contributed to the creation of the discipline of security studies. The department was established in 1973 as part of the Institute of Pedagogical Sciences of the National Higher Teacher Training College of National Education in Krakow, and ended its activity in 2000, when it was transformed into the Department of Defense Education. It educated a large group of graduates and, along with a similar institution in the structure of the Pedagogical University in Bydgoszcz, developed scientific research in the field of security studies. The staff of the Department included later professors: PhD, DSc. ProfTit. Sławomir M. Mazur, PhD, DSc. ProfTit. Bronisław Siemieniecki, PhD, DSc. ProfTit. Marian Śnieżyński and PhD, DSc. ProfTit. Paweł Tyrała (1940–2013).

Keywords: security studies, student education, Department of Defense Education, Pedagogical University in Krakow